

דף מח

'בעי רב פפא: דבקה לקומץ בדופניה דמנא מאי... אפכיה למנא ודבקה לקומץ בארעיתיה דמנא מהו...' מדברי הרמב"ם (פסוה"מ יא, כה) נראה שפרש בעיות אלו על מעשה הקמיצה ולא על קידוש הקומץ בכלי כמו שפרש רש"י. ומפרש שקמץ מדופן הכלי, או שהפך את הכלי ובאופן זה קמץ ממנו, כך שבשעת הקמיצה לא היה הקומץ מונח בכלי כדרכו. [זאיני יודע איך יפרש הלשון ודבקה לקומץ בארעיתא דמנא (ובח תודה). ופרש בחזו"א (קמא כה, ז), שלשון זו לאו דוקא אלא משום שרב פפא הזכיר דיבק לדופן [והרמב"ם מפרש שדיבק הרבה קמח לדופן וקמץ משם], לכך הזכיר גם דיבק לקרקעית]. אפשר שהרמב"ם נטה מפרש"י כי לדעתו אין ספק שלענין קידוש הקומץ בכלי מועיל גם כשהניח על דופן הכלי כיון שאויר כלי ככלי דמי, וכמו לענין קבלת הדם בכלי שאויר שבתוך הכלי – מועיל (ע' בסוגיא דובחים כה). וכן כתב להקשות על פרש"י בשו"ת אבני נזר או"ח תלג, ה.

ויש שכתבו לצדד בשיטת רש"י שאמנם אויר כלי מועיל בקבלת הדם, זהו רק שלא ייחשב כנשפך על הרצפה, אבל לענין קידוש הדם אפשר שצריך שינוח בכלי, ולכך יש מקום להסתפק בקומץ שדבקו בדופן – כן מובא מהגר"ז. וע' בזה גם בשו"ת שבט הלוי ח"ד סוס"י סא וח"ו קונטרס הקדשים ז. וכן שמעתי מהגר"ש כץ שליט"א בבאר דברי תורא"ש בקדושים ו. וע"ע בחדושי הנצי"ב כאן ובמובא בובחים כה.

[בדומה לשיטתם כאן, נחלקו הרמב"ם ורש"י בפירוש הגמרא להלן (נח). נתן סיב בכלי – הקומץ פסול; רש"י פרש על הכלי שנותן הקומץ בתוכו, והרמב"ם (פסוה"מ א, כא) פירש על הכלי שממנו קומץ. ואין מחלוקת לדינא ביניהם – כן כתב הלחם-משנה שם ובלקוטי הלכות].

'לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות.' רש"י ריטב"א ורבנו אליקים פרשו 'טפוף' – צף בגובה מעט. ומדברי הערוך נראה שמפרש: קו המדה ביושר, לא גדוש ולא מחוק (עפ"י לקוטי הלכות). בישיעהו (ג, טז) כתוב 'עץ כי גבהו בנות ציון... הלוך וטפוף תלכנה'. לפירוש הראשון מתפרש שהלכו הליכה מוגבהת ומתנשאת (כפרש"י שם). גם יתכן הליכה קלה ומעודנת, כאילו מרחף על הקרקע, כענין 'דקדקה בפסיעותיה' בע"ז יח. וכ"מ ברמב"ם דעות ה, ח). ולפירוש השני נראה שטפוף דומה ל'תיפוף', נוקשות בצעדיהן להשמיע קולן. ואף כאן מתפרש 'טפופות' על שם שמכים קלות על הגודש כדי ליישרו.

'מן הכלי על הרצפה ואספו – כשר.' האם לכתחילה יש לאספו כדי לזרוק אם לא – נתבאר בובחים לב.

'ולקח מדם הפר... ולא מדם התמצית.' 'דמ התמצית' הוא דם שיוצא על ידי מיצוי, שותת ואינו מקלח (ע' משנה כריתות ה, א ובמפרשים), ואינו קרוי 'דם' והאוכלו אינו בחיוב כרת, מלבד לשיטת ר' יהודה (שם). אך גם לשיטתו, לענין כפרה אינו מכפר שנאמר כי הדם הוא בנפש יכפר – אין מכפר אלא דם שהנפש יוצאה בו (עפ"י זבחים לה. וע"ע בפרוש רש"י הירש ויקרא ד, ה).

'ולא מדם העור.' על דם העור לענין איסור דם וחיוב מליחה, שיש פוטרם [מפני שאינו 'בשר' וכתב 'אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו'] ויש מחייבים – ע' ט"ז יו"ד סוס"י כג; תבואות שור ומנחת יעקב שם; פרי מגדים, פתיחה כוללת למליחה; יד אפרים יו"ד עז; דרכי תשובה עז, ב; הגהות חשק שלמה כאן; שו"ת שבט הלוי ח"ט קנא.

'המקבל צריך שיקבל את כל דמו של פר...' – למצוה ולא לעכב (כן מבואר בכמה מקומות בגמרא. וכן מבואר

מהרמב"ם (מעשה הקרבנות ד,ה; פסולי המוקדשין א,כו. וע"ש בכס"מ); תוס' זבחים לד: ד"ה למעוטי; עו: ד"ה אשם. וע"ע בשפת אמת כאן).

ד'ם מהפר יקבלנו' – ואם תאמר לעכב מנין [והלא במשנה שנינו נשפך ואספו – פסול? יש לומר הואיל ונאמר בפרשה כמה פעמים דם הפר / החטאת, הרי שנה עליו הכתוב לעכב (שפת אמת; זבח תודה זבחים כה. ובספר אור הישר שם הביא דרשה נוספת מתורת כהנים).
צ"ע לפי מה שכתבו התוס' לעיל (לט סע"ב) שאין אומרים 'שנה עליו הכתוב לעכב' כשלא נכתב בלשון ציווי. וכן צ"ע בדברי התוס' ממה שאמרו להלן (נא): 'אשר לו' – שנה עליו הכתוב לעכב, הגם שאינו בלשון ציווי. ואין לחלק בין שני פעמים ליותר, שהרי התוס' כתבו להוכיח מבלילה הכתובה כמה פעמים. וכן קשה מלהלן עא: וחד 'שש' לעכב.
עוד יש להעיר שבתוס' להלן סב: (ד"ה מוספין) נראה שנקטו בפשיטות שאומרים שנה לעכב גם כשאנו בלשון ציווי.

דף מט

'בעי רב פפא, חפן חבירו ונתן לתוך חפניו מהו.. או דילמא ולקח והביא בעיניו והא ליכא'. יש שכתבו להוכיח מכאן שאחיזת דבר ללא פעולת נטילה, אינה בכלל 'לקיחה' שאמרה תורה, שלכך נסתפקו בגמרא שמא צריך 'לקיחה' בקטורת וכשחברו נתן לתוך חפניו אין כאן 'לקיחה'. ולפי זה מי שחברו נתן לתוך ידו ארבע מינים, אין הלה מקיים מצות ולקחתם לכם הואיל ולא נטל בעצמו. ואולם כתבו אחרונים לדחות הראיה שיש לומר דוקא כאן אינו מועיל מפני שהקפידה תורה על חפינה מתוך מחתת כלי שרת הלכך כשחברו נתן לתוך חפניו אין השני עושה מעשה חפינה, וזהו שנסתפקו בגמרא האם חפינת הראשון מועילה או שמא ולקח והביא משמע שהלוקח הוא זה המביא (עפ"י חזון איש קמט, ב. וקרב לזה באור שמח (עביה"כ ה,כח) שכאן הקפידה תורה על תחילת הלוקחה דומיא דגחלים שצריכים להלוקח מעל המזבח. וע' גם בשו"ת משיב דבר ח"א מ ובחדושיו כאן ובזבחים יד; שו"ת אבני נזר או"ח תצ, ג; חדושים ובאורים כאן, ובמובא בזבחים יד).

'חופן וחזור וחופן'. בתוס' מבואר שחפינה שניה היא תקנת חכמים, שמא נתפזר מן הקטורת בדרך והרי זו חפינה חסירה, לכך הצריכוהו לחפון שוב [ויש להסתפק לפי זה אם לא חפן בפנים, האם צריך לחזור ולהקטיר או שמא כשר בדיעבד].

אבל בתורא"ש ובתו"י (מז). משמע שהחפינה השניה נצרכת מעיקר הדין לפי שנאמר מלא חפניו והביא – משמע שיש לו להביא בחפניו, אלא שהתרנו להוליך בכלי כי לא אפשר בענין אחר אך לכל הפחות יחזור ויחפון בשעת הקטרה לקיים 'מלא חפניו והביא' כמה שנוכל לקיימו.
וכן משמע מתוך דברי החזו"א (זבחים ט, כ) שחפינה שניה היא מדין תורה, כי צריך להקטיר מתוך חפניו דוקא ולא מכלי.

וע' גם בחדושים ובאורים. ומה שהקשה על התוס' הלא הכהן רואה שלא נתפזר – יש לומר מפני שהוא מהלך שם באפלה, וכמו שאמרו בירושלמי כאן (ה"ד) שהיה מגשש ונכנס מגשש ויוצא, הלכך אינו יכול להיות בטוח שלא נשמטו כמה גרגרים. ומדברי התוס' משמע שאם לא חפן בחוף אלא בפנים – כשר, שלכך מצריכים אותו לחפון בפנים שמא חפינתו הראשונה נחסרה והרייה כמאן דליתא. וכ"מ בירושלמי (ד, ג) לפירוש קרבן העדה 'חפן בפנים – פטור', שלא עשה אלא חפינה שניה שלפני ולפנים.

על מידת 'מלא הפניו' בקטורת יום הכפורים, אם היא מעכבת אם לאו – ע' בזבחים קט.

- ג. קומץ מבורץ או חסר – פסול (בקמצו; מלא קמצו), אלא חופה שלש אצבעותיו על פיסת ידו וקומץ, ובמחבת ומרחשת מוחק בגודלו מלמעלה ובאצבע הקטנה מלמטה. וזוהי מעבודות קשות שבמקדש. ולא יעשה מדה לקומץ אלא קומץ בידיו בלבד (בקמצו).
 בין הבינים; מה שבצד הפנימי של האצבעות (כלומר שנראה מבפנים. תוס' ישנים) – ודאי קומץ הוא. שמבחוץ (הנראה מבחוץ) – ודאי 'שירים' הן (רב פפא). שבאמצע (במקום שאינו נראה. ראשונים) – נסתפק רבי יהושע בן עזראה אם קומץ אם שירים (שנאמר וקמץ הכהן – ולא זה שנכנס ממילא (עפ"י תוס'). ומרש"י משמע שהטעם להחשיבם כשיריים הוא משום שנאמר בקמצו – שלא יהא מבורץ. עמהרש"א).
 הלכך צריך לקומץ על ידי כהנים שמנים, כדי להסתלק מן הספק. ובדיעבד – יש תקנה לדעת רבי אליעזר, להקטיר תחילה הקומץ לבדו ואחר כך את בין הבינים, ויתנה שאם בכלל שיריים הם יוקטרו לשם עצים בעלמא. [אבל בלאו הכי אסור להקטיר שירים, שכל שממנו לאשים הריהו ב'בל תקטירו' (ואעפ"י שאין בו כזית, אסור הדבר משום 'חצי שיעור'. חזו"א מנחות כט, כא). ואם יקטיר תחילה את בין הבינים, שמא דינם כשיריים וכיון שחסרו בין קמיצה להקטרה לא יקטיר קומץ עליהם. וגם למאן דאמר יקטיר הקומץ – השיריים נאסרים באכילה. תוס' עפ"י מנחות ט].
 כאמור, הרמב"ם השמיט דין בין הביניים. וכתב הנצי"ב שלהלכה פסק שכל כהן קומץ כפי שירצה, בהידוק אצבעות ושלא בהידוק, והכל בכלל הקומץ.
 עוד נסתפק רב פפא בקמיצה שלא כדרך שאנשים רגילים לקומץ. ועלו הספקות ב'תיקו' (ע"ע במנחות יא).

דף מח

- פ. א. 'מלא הפניו' שאמרו – מחוקות או גדושות?
 ב. נתפורה הקטורת מחפניו – מהו?
 ג. חישב מחשבת פסול בחפינת הקטורת או בחתיית הגחלים – מהו?
 ד. האם הקטורת והגחלים נפסלים במגע טבול-יום או בלינה?
 ה. האם יש להוכיח מחולכת כף הקטורת בשמאל, שהולכת דם הקרבן למזבח כשרה בשמאל?
 א. שנו בבבלי: 'מלא הפניו' שאמרו – לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות. (רש"י ריטב"א ורבנו אליקים פרשו: צף בגובה מעט. ומדברי הערוך נראה שמפרש: קן המדה ביושר, לא גדוש ולא מחוק. עפ"י לקוטי הלכות).
 ב. שאל רב פפא: נתפורה הקטורת ממלא חפניו – מהו; האם דומה לדם הקרבן שנשפך מצואר הבהמה שנפסל, או שמא דומה לדם שנשפך לאחר שנתקבל בכלי, שכשר לאוספו. תיקו.
 א. כיון שעלה ב'תיקו', לכתחילה לא יקטיר אלא יחזור ויקח קטורת אחרת. ואם הקטיר הורצה (עפ"י רמב"ם סוף הלכות עבודת יוהכ"פ; לקוטי הלכות).
 ב. משמע מדברי הריטב"א שאם נתפורה הקטורת מן הכף – ודאי כשר [ולדבריו הוא הדין כשנתפור מידיה לאחר שנתן הקטורת בכף וחפנה בפנים] (לקוטי הלכות. והוא ז"ל חקך בדבר – ע"ש בזבחים תודה).
 ג. לא נסתפקו אלא כשנתפורה לאחר שחפן, אבל החפינה ודאי צריכה להעשות מתוך כלי שרת דוקא ולא מהרצפה וכד' (עפ"י מרומי שדה; חזון איש קמט, ב).

ג. רב פפא נסתפק במחשב מחשבת פסול (על מנת להקטיר למחר או חוץ למקומו. עפ"י רש"י וריטב"א) בחפינת הקטורת, האם פסול. ופשטו לפסול.

א. משמע שפסולה מדאוריתא. ואף על פי שהיא פסולה, האוכלה אינו חייב כרת משום אכילת פיגול (תוס' עפ"י גמרא זבחים; לקוטי הלכות).

ב. משמע לכאורה מלשון תו"י (מט. ד"ה חברו) שמחשבה פוסלת רק בחפינה ראשונה, ולא בחפינה שבבית קדשי הקדשים.

עוד נסתפק, הישב בחתיית גחלים; האם מכשירי מצוה כמצוה דמו ופסול (את הקטורת. ל"א: את הגחלים. רש"י. וכן משמע ברמב"ם ובכסף-משנה, שהגחלים בלבד אפשר שנפסלו ולא הקטורת, ואם יקח גחלים אחרים – שפיר דמי. זבח תודה, אם לאו. תיקן.

א. יש סוברים שגם הספק הראשון לא נפשט למסקנא כי אין להוכיח מפסול מגע טבול-יום לפסול מחשבה [כבזבחים קד:]: הלכך המחשב בחפינה – ספק אם הקטורת נפסלה (כן גרס התו"י בגמרא. וכן כתבו בתוס' ישנים אף לגירסה דידן).

והר"ח והרמב"ם (ועיניה"כ ה, כז) נקטו להפך; כשם שלענין חפינת קטורת נפשט הספק לפסול, כן לענין חתיית גחלים. כן היא גרסתם בגמרא (ע' גם דק"ס).

ב. הר"ש כתב שהחיתוי נחשב 'עבודה' הן בחיתוי לצורך הקטורת הן לצורך המנורה. וצריך עיון הרי לא נאמר דין לקיחת גחלים אלא בקטורת אבל במנורה הלא כשר אף להטותה ולהדליקה מהמזבח, ומנין שהחיתוי ייחשב עבודה (בשם הגרי"ז).

ד. לדברי רבי עקיבא, הקטורת והגחלים שנגע טבול-יום במקצתם – פסול את כולם (שהכלי מצרף בקודש). ואמרו בגמרא: כשם שנפסלים במגע טבול יום, כך נפסלים בלינה.

א. פסול מגע טבול יום שייך כבר משניתנה הקטורת במכתשת (מדרבנן. עפ"י תוס'), ואילו פסול לינה אינו חל עד שתינתן בכף, הואיל וצורתה בכל השנה כולה (עפ"י שבועות יא. ולדעת רב חסדא הקטורת היא קדושת דמים גם לאחר נתינתה במכתשת, כל עוד לא ניתנה בכלי אחר).

לאחר נתינתה בכף, לפרש"י (בשבועות שם, וכן גסה הריטב"א) פסולה בלינה מדרבנן, גזרה אטו שאר קדשים. ואילו התוס' הוכיחו מסוגיתנו שנפסלת מדאוריתא.

וכשניתנה במחתה ועדיין לא ניתנה בכף, נראה שלא נתקדשה להיפסל בלינה [והלא מחזירים את המותר למכתשת כמבואר בתוס']. ואפשר שמיד לאחר החפינה כבר נתקדשה להיפסל בלינה, עוד בטרם ניתנה בכף (עפ"י חזון איש זבחים ט, טו, ע"ש).

ב. נחלקו הדעות (בפסחים יט חגיגה כד) האם צירוף כלי מדאוריתא או מדרבנן.

ג. יש סוברים שגם כשהיו קטורת וגחלים מונחות בכלי אחד, ונגע טבול יום באחד מהם – פסול את הכל (עפ"י רבי אליקים כאן; ר"ח פסחים יט בשם 'יש אומרים'. ולא כן כתב בספר טהרת הקדש זבחים כד. בדעת רש"י. ע"ע בספר קדשי שעה יז).

ה. מבואר בגמרא שהולכת דם הקרבן בשמאל פוסלת ככל שאר עבודות המעכבות כפרה. ואף על פי שהולכת כף הקטורת ביום הכפורים היתה בשמאל, שם שונה מאחר וצריך לשאת עמו את המחטה, ומוכרה להשתמש בשתי ידיו (עפ"י תו"י; רמב"ם).

א. יש מי שצדד לומר שהולכה בשמאל אינה פוסלת מדאוריתא אלא מדרבנן (ע' כסף משנה עיוהכ"פ ד, א בתירוק אחד. וצ"ע ממנחות כה).

ב. לפי דעת התנא המכשיר קבלה בשמאל, הוא הדין בהולכה (ע' זבחים כד; תוס' וקר"א שם).

הולכת האברים להקטרה היתה נעשית בשתי ידיים – לפי שהקטרה אינה מעכבת כפרה, הלכך כשרה בשמאל.

עוד בדין הולכה בשמאל ובור – בזבחים יד ומנחות י.

דיני קבלת הדם – בזבחים כה.

דף מט

פא. א. חפן חברו ונתן לתוך חפניו של הכהן הגדול – מהו?

ב. חפן ומת – מהו שיכנס אחר בחפינתו?

ג. שחט פרו ומת – מהו שיכנס אחר בדמו?

ד. קטורת שחפנה קודם שחיטת הפר – מה דינה?

א. שאל רב פפא: חפן חברו ונתן לתוך חפניו מהו; מלא חפניו – יש כאן, או שמא ולקח... והביא – צריך שהלוקח יביא. תיקו.

מבואר בתוס' שיש כאן שני צדדים להכשיר; שמא ולקח לא נאמר אלא על הגחלים ואין צריך 'לקיחה' בקטורת. ואם תמצי לומר צריך, שמא מתקיימת הליקחה באדם אחר.

להלכה פסק הרמב"ם (סוף הל' עיוהכ"פ) בזה ובשאר הספקות שלא נפשטו – לא יקטיר, ואם הקטיר – הורצה.

ב. שאל רבי יהושע בן לוי: חפן ומת – מהו שיכנס אחר בחפינתו. לדעת הסובר שהכהן המחליף צריך לשחוט פר נוסף ואינו יוצא בפרו של הראשון (כלהלן) – אין כאן מקום לספק, כי אם אמרת ייכנס זה בחפינתו של ראשון, נמצאת חפינה קודמת לשחיטת פרו של שני ופסולה, אבל לאותן דעות שאין צריך לשחוט שוב, יש כאן שאלה.

ונחלקו אמוראים בדבר; רב פפא אמר, אם נוקטים חופן וחוזר וחופן [כן המסקנא], חברו נכנס בחפינתו של הראשון. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר לו: אדרבה, אם חופן וחוזר וחופן – לא ייכנס אחר בחפינתו שאי אפשר שלא יחסר ולא יותיר, שאין החופנים שוים.

א. כתבו התוס' בבאור דברי רב פפא, שהשני חופן בחוץ ונותן הקטורת לכף ונכנס. ומרש"י משמע שאין צריך לחפון בחוץ אלא דיו בחפינה שחופן בפנים.

ב. משמע מפירוש רבנו חננאל שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע. אבל הרמב"ם (ה, כח) פסק שספק הוא, הגם שחופן וחוזר וחופן. (בקר"ס ובלקוטי הלכות משמע שהרמב"ם לא הכריע במחלוקת האמוראים. והנצי"ב נקט שפסק דלא כשניהם אלא כפי מה שמשמע בגמרא בתחילה שהספק אמור אף אם חופן וחוזר וחופן).

ג. חפן ונטמא או נפסל דינו כחפן ומת. אך אפשר שבזה לא היה ספק שודאי נכנס השני בחפינתו של ראשון הואיל ועדיין הוא קיים וראוי לעבודה (עפ"י ראשונים).

ג. שחט פרו ומת; רבי חנינא ורבי אמי אמרו: לא ייכנס הכהן המחליף בדמו של ראשון אלא יביא פר אחר (בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר... – ולא בדמו של פר [הגם שגוף הפר בכללו, על עורו בשרו ופרשו, נקרא 'פר' אף לאחר שחיטה. ג.]). וריש לקיש ורבי יצחק נפחא אמרו, וכן סבר רב אשי כמותם (ג.): ייכנס בדמו של ראשון (שאף דמו של פר בכלל פר).

שמב